

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

KASBIY ETIKA VA PEDAGOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Kazakov Shavkat Norqobilovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Jismoniy madaniyat va sport faoliyati kafedrası o'qituvchisi dotsent v.b.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirishning metodologik asoslari tahlil qilingan. Unda bo'lajak pedagoglarda insonparvarlik, xolislik, adolat, bag'rikenglik, mas'uliyat va madaniy muloqot kabi axloqiy fazilatlarini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirishda oliy pedagogik ta'lim mazmuni, ta'lim muhiti, fanlararo integratsiya hamda faol o'qitish metodlarining ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlar, keys tahlil, debat, rolli o'yinlar va axloqiy dilemmalarni yechish kabi metodlarning talabalarning axloqiy pozitsiyasi va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Tadqiqot natijasida kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirish ta'lim mazmuni, muhiti va metodlarining o'zaro uyg'unligi asosida amalga oshirilishi zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: kasbiy etika, pedagogik madaniyat, insonparvarlik, axloqiy kompetensiya, pedagogik ta'lim, xolislik, adolat, bag'rikenglik, ta'lim muhiti, faol o'qitish metodlari, fanlararo integratsiya, ma'naviy-axloqiy tarbiya.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. В статье анализируются методологические основы формирования профессиональной этики и педагогической культуры. Особое внимание уделяется развитию у будущих педагогов таких нравственных качеств, как гуманизм, объективность, справедливость, толерантность, ответственность и культура профессионального общения. Раскрывается значение содержания высшего педагогического образования, образовательной среды, междисциплинарной интеграции и активных методов обучения в формировании профессиональной этики и педагогической культуры. Рассматривается роль проблемных ситуаций, кейс-анализа, дебатов, ролевых игр и решения этических дилемм в развитии нравственной позиции и профессиональных компетенций студентов. Обосновано, что формирование профессиональной этики и педагогической культуры должно осуществляться на основе взаимосвязи содержания образования, образовательной среды и педагогических методов.

Ключевые слова: профессиональная этика, педагогическая культура, гуманизм, нравственная компетентность, педагогическое образование, объективность, справедливость,

толерантность, образовательная среда, активные методы обучения, междисциплинарная интеграция, нравственное воспитание.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF FORMING PROFESSIONAL ETHICS AND PEDAGOGICAL CULTURE

Abstract. This article analyzes the methodological foundations of developing professional ethics and pedagogical culture. Particular attention is paid to fostering such moral qualities as humanism, objectivity, justice, tolerance, responsibility, and professional communication culture among future teachers. The article highlights the importance of higher pedagogical education, the educational environment, interdisciplinary integration, and active teaching methods in the formation of professional ethics and pedagogical culture. It also examines the role of problem-based situations, case analysis, debates, role-playing, and ethical dilemma-solving in developing students' moral positions and professional competencies. The study substantiates that the formation of professional ethics and pedagogical culture should be implemented through the integrated interaction of educational content, the educational environment, and pedagogical methods.

Keywords: professional ethics, pedagogical culture, humanism, moral competence, teacher education, objectivity, justice, tolerance, educational environment, active teaching methods, interdisciplinary integration, moral education.

KIRISH

Kasbiy etika va pedagogik madaniyatning shakllanishida insonparvarlik yondashuvining ahamiyati shundaki, u o'qituvchida ichki mas'uliyat tuyg'usini, faoliyatda xolislikni, axloqiy qarorlar qabul qilishda eng avvalo inson qadrini e'tibor markaziga qo'yishni rag'batlantiradi. Shu orqali pedagog faqat dars o'tuvchi emas, balki shaxslar o'rtasidagi munosabatlar muhitini tarbiya qiluvchi ma'naviy yetakchi maqomiga ko'tariladi. Shuningdek, insonparvarlik tamoyili oliy pedagogik ta'lim mazmunida fanlar orqali axloqiy va madaniy kompetensiyalarni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, "Pedagogik etika", "Pedagogik mahorat" va "Tarbiya nazariyasi" kabi fanlar insonparvar munosabat madaniyatini rivojlantiruvchi nazariy va amaliy bilimlar bilan boyitilgan. Bu fanlarning mazmuni orqali talabalarda axloqiy yetuklik, empatiya, ruhiy muvozanat va shaxsga hurmat asosidagi kasbiy pozitsiya shakllantiriladi. Shu bois, insonparvarlik tamoyili faqat pedagogik faoliyat usuli emas,

balki ta'lim siyosati, mazmuni, muhiti va metodologiyasida markaziy o'rin egallashi zarur bo'lgan umuminsoniy qadriyatdir. U pedagog faoliyatida kasbiy etika va madaniyatni faollashtiruvchi, shaxsni rivojlantiruvchi va ma'naviy kamolotga yetaklovchi yetakchi konsept hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Kasbiy etika va pedagogik madaniyat muammosi bugungi kunda ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'lim-tarbiya jarayonining insonparvarlik, ijtimoiy adolat va ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga tayanishi belgilab qo'yilgan bo'lsa [1], Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida inson kapitalini rivojlantirish, pedagoglar maqomini oshirish hamda ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalash eng muhim vazifalar qatorida ko'rsatilgan [2]. Mazkur me'yoriy-huquqiy hujjatlar kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirish masalasini ilmiy-nazariy jihatdan o'rganishning dolzarbligini belgilab beradi.

Chet el tadqiqotchilari orasida kanadalik olima Elizabet Kempbell (E. Campbell) o'qituvchi faoliyatining axloqiy mohiyatini chuqur tahlil qilgan. Olimaning fikricha, axloqiy bilim o'qituvchining axloqiy mas'uliyat (moral agency) talablarini anglashi, tushunishi va qabul qilishiga tayanadi; o'qituvchi avvalo axloqli shaxs bo'lishi, shundan keyingina axloqiy tarbiyachi sifatida faoliyat yuritishi mumkin [7]. Muallif kundalik pedagogik faoliyatda uchraydigan axloqiy dilemmalar o'qituvchining axloqiy bilimiga doimiy sinov bo'lishini ta'kidlaydi hamda bu ziddiyatlarni yumshatishning uch yo'nalishini ko'rsatadi: o'qituvchilik kasbiga bo'lgan yangicha qarash, maktab (ta'lim muassasasi) madaniyatini yangilash va pedagog tayyorlash tizimini takomillashtirish [7]. Kempbell qarashlari ushbu maqolada ilgari surilayotgan g'oyalar, ya'ni ta'lim muhiti va oliy ta'lim mazmunining kasbiy etikani shakllantirishdagi o'rni bilan uyg'un keladi.

O'zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida ham o'qituvchi kasbiy faoliyatida axloq va madaniyat masalalari turli jihatdan yoritilgan. Xususan, Sh.F.Mahmudov o'z

monografiyasida o'qituvchi kasbiy faoliyatida axloq va madaniyatning uyg'unligini pedagogik mahoratning zaruriy sharti sifatida talqin etadi [5]. N.E.Isoqov esa o'qituvchida axloqiy kompetensiyalar tizimini rivojlantirish modelini taklif etib, axloqiy fazilatlarni alohida sifat sifatida emas, balki bir-biri bilan bog'liq kompetensiyalar tizimi sifatida shakllantirish zarurligini asoslaydi [3]. Mazkur yondashuv maqolada ko'rib chiqilgan axloqiy va madaniy kompetensiyalarni o'quv fanlari mazmuniga integratsiya qilish g'oyasini ilmiy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi.

Ta'limning falsafiy-ma'rifiy asoslari masalasida A.Qo'chqorov ta'lim falsafasini shaxs kamoloti va ma'naviy qadriyatlar bilan uzviy bog'liq holda talqin etadi [6]. Sh.F. Mahmudovning pedagogik tahlil va metodologiya masalalariga bag'ishlangan ishida esa pedagogik hodisalarni metodologik tamoyillar asosida o'rganish zarurligi ta'kidlanadi [4]. Bu qarashlar kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirishning metodologik asoslarini aniqlashda nazariy tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, tahlil qilingan manbalar o'qituvchining axloqiy va madaniy kamoloti masalasiga turli nuqtai nazardan yondashganini ko'rsatadi: me'yoriy hujjatlar bu vazifaning davlat siyosati darajasidagi ustuvorligini belgilasa [1; 2], xorijiy tadqiqotlar axloqiy bilim va axloqiy mas'uliyatning mohiyatini ochib beradi [7], mahalliy olimlar esa axloqiy kompetensiyalar, axloq va madaniyat uyg'unligi hamda metodologik yondashuvlarni yoritadi [3–6]. Shu bilan birga, kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirishning metodologik asoslarini oliy pedagogik ta'lim mazmuni, muhiti va metodlari uyg'unligida tizimli yoritish masalasi qo'shimcha tadqiqotni talab etadi. Aynan shu holat mazkur maqolaning maqsadini belgilaydi.

Xolislik tamoyili ta'lim-tarbiya jarayonida adolat, haqqoniylik va teng huquqlilik prinsiplarining amaliy ifodasi bo'lib, u har bir o'quvchi shaxsiga nisbatan bir xil mezonlar asosida munosabat bildirishni talab etadi. Bu tamoyil kasbiy etikaning markaziy yo'nalishlaridan biri sifatida pedagogning shaxsiy munosabatlari, emotsional qarashlari yoki subyektiv baholaridan xoli holda ish yuritishini ta'minlaydi.

Pedagogning xolis faoliyati uning axloqiy barqarorligi, insonparvar qarashi va madaniy yetukligining belgisidir.

Pedagogik madaniyat kontekstida xolislik o'qituvchi tomonidan bag'rikenglik, neytrallik, talabalarning huquqlariga hurmat va teng imkoniyatlar asosida yondashish kabi axloqiy fazilatlar bilan namoyon bo'ladi. Masalan, xolislik tamoyili o'quvchilarni baholashdagi adolatli munosabat, jamoadagi faoliyatlarni tashkil etishda hammaning fikrini hisobga olish, turli ijtimoiy kelib chiqish yoki qobiliyatga ega bo'lgan talabalarni farqlamasdan, ularga teng pedagogik sharoit yaratishda aks etadi. Shu nuqtai nazardan, xolislik nafaqat shaxsiy fazilat, balki institutsional madaniyatning ajralmas qismi sifatida ham ko'riladi. Bu tamoyil o'qituvchida yuqori darajadagi axloqiy ongni, o'z-o'ziga tanqidiy munosabat va mas'uliyat tuyg'usini rivojlantiradi. O'qituvchi o'z faoliyatida xolislikni ta'minlaganida, o'quvchilarda adolatlilikka ishonch, ijtimoiy faollik va insonparvar dunyoqarashni shakllantiradi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Yangi O'zbekiston ta'lim siyosatining yana bir muhim jihati yoshlarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, madaniy merosga hurmat va global savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgani bilan ajralib turadi. Bu orqali ta'lim faqat bilim berish vositasi emas, balki jamiyat ma'naviyatini ko'tarish, barqaror taraqqiyotni ta'minlash va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda hal qiluvchi omilga aylanmoqda. Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizdagi ta'lim siyosatining ustuvor maqsadlari inson kapitali rivoji, ta'lim sifatini oshirish, pedagoglar maqomini yuksaltirish, zamonaviy va barqaror ta'lim muhitini yaratish, eng muhimi, ma'naviy yetuk, vatanparvar va dunyoqarashga ega avlodni kamol toptirishdir.

Milliy o'quv rejalari va ta'lim dasturlari mazmunida axloqiy va madaniy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi so'nggi yillarda muhim strategik vazifa sifatida e'tirof etilmoqda. Yangi avlod ta'lim standartlari, jumladan umumta'lim faoliyatini tarkibiy qayta ko'rib chiqish, fanlar kesimida axloqiy qadriyatlar, estetik

tafakkur, millatlararo bag'rikenglik va madaniy ongni shakllantirish bilan bog'liq bilim, ko'nikma va munosabatlar tizimini kuchaytirishni nazarda tutadi. Xususan,

O'qituvchi shaxsiyatini shakllantirish jarayonida oliy ta'limning o'rni va mas'uliyati beqiyos ahamiyat kasb etadi. Oliy pedagogik ta'lim muassasalari aynan mana shu yetuklikni ta'minlovchi bilim, kompetensiya va qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi asosiy institutsional muhit hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida faqat nazariy bilimlarni berish bilan kifoyalanmasdan, kelgusi muallimning insoniylik, bag'rikenglik, ijtimoiy mas'uliyat, madaniyatli muomala, intizom va refleksiyaga bo'lgan qobiliyatlarini ham rivojlantirish talab etiladi. Bu jarayonda o'qituvchi o'zini avvalo inson va ma'naviy yetakchi sifatida shakllantiradi. Bu borada kanadalik ta'limshunos Piter Maklaren ta'kidlaydi: "O'qituvchi – jamiyat ongidagi insoniy va axloqiy jarayonlarning tirik in'ikosidir. Shuning uchun ham oliy ta'lim faqat mutaxassis emas, avvalo inson tarbiyalashi lozim". Bu fikrdan kelib chiqib aytish mumkinki, oliy ta'lim muassasalari nafaqat bilimlar manbai, balki pedagogning shaxsiy qadriyatlari, axloqiy pozitsiyasi va jamiyatdagi yetuk shaxs sifatidagi mavqeyini belgilab beradigan hal qiluvchi bosqich sanaladi. Shu bois, bu jarayonda ta'limning falsafiy-ma'rifiy yo'nalishi, axloqiy mezonlarga asoslangan tarbiya usullari va amaliy-refleksiv muhitning mavjudligi o'qituvchi shaxsiyati kamolotiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

Kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirishda o'quv fanlari hamda ular o'rtasidagi fanlararo integratsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, muallim shaxsiyatidagi axloqiy fazilatlar, ijtimoiy mas'uliyat, insoniy munosabat va kasbiy madaniyat kabi xususiyatlar faqat alohida tarbiya yoki nazariy fanlar orqali emas, balki barcha o'quv predmetlarida umuminsoniy qadriyatlar bilan boyitilgan, ma'naviy-axloqiy tarbiyani o'z ichiga olgan bilimlar tizimi orqali shakllanadi. Har bir fan o'z mazmunida muayyan dunyoqarash, muomala madaniyati, insoniylik tamoyillarini o'z ichiga olgan bo'lib, ularni integratsiyalash orqali o'qituvchining kasbiy ongida

bag'rikenglik, adolat, hamdardlik, mas'uliyat, insof va mulohazalilik kabi etik fazilatlar shakllanadi. Ayniqsa, til va adabiyot, tarix, falsafa, ma'naviyat, huquq, axborot texnologiyalari kabi fanlar o'rtasidagi integratsiya muallimning axloqiy va madaniy dunyoqarashini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan fanlar orqali faqat bilim emas, balki munosabat, qadriyat va shaxsiy pozitsiyani ham shakllantirish oliy ta'limning dolzarb vazifasi sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirishda oliy ta'lim muassasasidagi ta'lim muhiti hamda talabalarning faolligi muhim omillardan biri hisoblanadi. Ta'lim muhiti bu faqat dars o'tadigan joy emas, balki o'zaro munosabatlar, akademik erkinlik, psixologik qo'llab-quvvatlash, madaniy bag'rikenglik va axloqiy me'yorlarga asoslangan ijtimoiy makondir. Bu muhit qanchalik ijobiy qadriyat va an'analarga yo'g'rilgan bo'lsa, bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy kamoloti shunchalik mustahkam asosga ega bo'ladi. Shu bilan birga, talabalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi, mustaqil fikr yuritishi, axloqiy pozitsiya bildirishi va konstruktiv muloqot olib borishi pedagogik madaniyatning real amaliyotida muhim mezon sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois ushbu omillar pedagog tayyorgarligi jarayonida yetuk kasbiy shaxsni shakllantirishning asosiy shartlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Oliy pedagogik ta'lim muassasasidagi ma'naviy-axloqiy muhit bu faqat rasmiy ta'lim jarayoni bilan cheklanmaydigan, balki talabalar, o'qituvchilar va boshqa ishtirokchilar o'rtasidagi munosabatlardagi umumiy axloqiy ruh, qadriyatlar tizimi va shaxslararo muloqot madaniyatidan iborat bo'lgan ijtimoiy makondir. Bu muhitda talabaning shaxsiy tarbiyasi, insoniy munosabatlarga bo'lgan yondashuvi, jamiyat oldidagi mas'uliyat hissi va kasbiy qadriyatlarga sadoqati shakllanadi. Axloqiy muhit qanchalik bag'rikeng, adolatparvar va qadriyatlarga asoslangan bo'lsa, talabalarning nafaqat bilim olishi, balki shaxs sifatida kamol topishi uchun ham shunchalik qulay sharoit yaratiladi.

Ma'naviy muhitda oliy ta'lim muassasasining umumiy qadriyat siyosati, o'qituvchi va rahbariyatning shaxsiy namunasi, studentlar kengashi, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, jamoaviy ishlar va klub faoliyatlari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Masalan, universitetda tashkil etiladigan faol muhokamalar, tadqiqot seminarlari, axloqiy dil izhor platformalari orqali talabalar o'z qarashlarini shakllantirish, fikrlashda mustaqillik va axloqiy pozitsiyaga ega bo'lish imkoniga erishadilar. Shu bilan birga, ijtimoiy tajriba universitet muhitida talabaning turli jamoaviy vaziyatlarda ishtirok etishi, yetakchilik ko'nikmalarini namoyon qilishi, mas'uliyatli qarorlar qabul qilishi va axloqiy qiymatlar asosida muomala qilish orqali orttiriladigan muhim tarbiyaviy omildir. Bu tajriba talabani faqat nazariy bilim bilan emas, balki hayotiy qadriyatlar, insoniy munosabatlar va kasbiy etikaga asoslangan muloqot madaniyati bilan ham boyitadi. Universitet muhitidagi bunday ijtimoiy-axloqiy ta'sir pedagog shaxsini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega hisoblanadi.

Faol o'qitish usullari orqali axloqiy tarbiya berish – bu o'quv jarayonini talabalarning faol ishtirokida tashkil etish, ularda mustaqil fikrlash, axloqiy baholash va ma'naviy pozitsiyani shakllantirishni ta'minlashga qaratilgan yondashuvdir. Muammoli vaziyatlarni muhokama qilish, keys tahlil, debatlar, rolli o'yinlar, axloqiy dilemmalarni yechish kabi metodlar talabalarni muayyan axloqiy holatlar ustida fikr yuritishga, o'zaro muloqot qilishga va munosabat bildirishga undaydi. Bu jarayonda ular real hayotda uchraydigan murakkab ijtimoiy va axloqiy muammolarni tahlil qilib, ularga insofli va mas'uliyatli yondashuvni shakllantiradi. Masalan, "Axloqiy muammo – yechim" formatdagi mashg'ulotlar orqali talabalar nafaqat axloqiy tushunchalarni o'zlashtiradilar, balki ularni turli hayotiy kontekstda qo'llashni ham o'rganadilar. Refleksiv mulohazalar yordamida esa o'z pozitsiyalarini qayta ko'rib chiqish, tanqidiy baholash va shaxsiy axloqiy qarashlarini aniqlash imkoniga ega bo'ladilar.

Bunday faol o'qitish usullari axloqiy ongni uyg'otish, axloqiy qarashlar va fazilatlarni amalda namoyon qilishga yo'naltirilgan bo'lib, o'quv jarayonini ma'naviy

kamolot uchun muhim poydevorga aylantiradi. Shu bois, faol o'qitish axloqiy tarbiyada shunchaki didaktik usul emas, balki shaxsiy shakllanish mexanizmi sifatida ham qaraladi.

XULOSA

Umuman, ilmiy nazariyalar va amaliy dasturlardagi umumiy qarashlardan ma'lum bo'ladiki, kasbiy etika va pedagogik madaniyat ta'lim jarayonining markaziy mazmuni, o'qituvchi shaxsiyatining asosiy belgisi va jamiyat ma'naviyatining ko'zgusi sifatida qaralmoqda. Bunday yondashuv ta'limning insonparvarlik, adolat va ma'rifat asosida tashkil etilishini ta'minlaydi.

Oliy pedagogik ta'lim o'qituvchi shaxsiyatida kasbiy yetuklik va ma'naviy barkamollik uyg'unligini ta'minlashga qaratilmog'i lozim. Zamonaviy ta'lim falsafasi va xalqaro amaliyotlar shundan dalolat beradiki, pedagog shaxsiyatida axloqiy qarashlar, madaniy munosabatlar, faol fuqarolik pozitsiyasi va insonparvarlik tamoyillari shakllanmas ekan, ta'limning haqiqiy ijtimoiy samaradorligi ta'minlanmaydi. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalari ta'lim muhiti, fan mazmuni va metodik yondashuvlar orqali ma'naviy-axloqiy kamolotni ham ta'minlovchi tizim sifatida ishlashi shart.

Nazariyadan amaliyotgacha bo'lgan jarayonda kasbiy etika va pedagogik madaniyatni shakllantirish ta'lim mazmuni, muhiti va metodlarining o'zaro uyg'unligi asosida samarali amalga oshiriladigan kompleks vazifadir. Bu borada ta'lim mazmunida axloqiy va madaniy kompetensiyalarning o'quv dasturlariga to'g'ri va chuqur integratsiya qilinishi ta'lim jarayonining insonparvarlik mohiyatini ta'minlaydi. Ushbu mazmun talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ta'lim muhiti, ya'ni universitetdagi ma'naviy muhit, akademik hamkorlik va ijtimoiy faoliyat imkoniyatlari talabalarning shaxsiy rivojlanishi, axloqiy pozitsiyasining mustahkamlanishi va madaniy dunyoqarashining kengayishi uchun muhim asos hisoblanadi. Talaba faol ishtirokchiga aylanadigan, fikr almashish va

mulohaza yuritish imkoniyati bo'lgan ijtimoiy muhit etik pozitsiyalarni hayotda tatbiq etishga turtki beradi.

Oliy ta'lim tizimida pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida ilmiy-nazariy asoslar muhim metodologik tayanch sifatida xizmat qiladi. Bu asoslar nafaqat kasbiy bilimlarni, balki insonning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy kamolotiga oid nazariy qarashlarni ham qamrab oladi. Zero, barkamol pedagog shaxsini shakllantirish bu faqat kasbiy tayyorgarlik emas, balki murakkab ma'naviy jarayon hamdir. Axloq, madaniyat, dunyoqarash va qadriyatlar masalasidagi ilmiy qarashlar ushbu jarayonning nazariy poydevorini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi. Qonun. Ta'lim to'g'risida : 2020-yil 23-sentabrda O'RQ-637-son // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 24.09.2020. № 03/20/637/1313.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida : 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. 29.01.2022. № 06/22/60/0082.
3. Isoqov, N. E. O'qituvchida axloqiy kompetensiyalar tizimini rivojlantirish modeli / N. E. Isoqov // Pedagogika va psixologiya. 2022. № 3. B. 45–52.
4. Mahmudov, Sh. F. Pedagogik tahlil va metodologiya masalalari / Sh. F. Mahmudov. Toshkent : Fan, 2018. B. 57.
5. Mahmudov, Sh. F. O'qituvchi kasbiy faoliyatida axloq va madaniyat uyg'unligi : monografiya / Sh. F. Mahmudov. – Toshkent : Fan va texnologiya, 2021. 180 b.
6. Qo'chqorov, A. Ta'lim falsafasi / A. Qo'chqorov. Toshkent : O'qituvchi, 2019. – B. 117.
7. Campbell, E. The Ethical Teacher / E. Campbell. Maidenhead : Open University Press, 2003. 192 p.